

Denne fil er hentet fra Handelshøyskolen BIs åpne institusjonelle arkiv BI Brage
<http://brage.bibsys.no/bi>

Referatets død. Intervjuets seier
Jo Bech-Karlsen
Handelshøyskolen BI

Dette er siste forfatterversjon av artikkelen, etter fagfelleevaluering, før publisering i
tidsskriftet

Pressehistorisk tidsskrift, (2012)18: 52-75

Tidsskriftets forlag, Norsk Pressehistorisk Forening, tillater at siste forfatterversjon
legges i åpent publiseringsarkiv ved den institusjon forfatteren tilhører. Denne fil er
lagt ut (mai/2013)

Referatets død. Intervjuets seier.

Nyhetssjangrenes utvikling i Arbeiderbladet og Dagbladet etter krigen

Av Jo Bech-Karlsen

I etterkrigstiden startet profesjonaliseringen av journalistikken for alvor. Journalister og redaktører organiserte seg, det ble opprettet utdanning for journalister og samlet skjedde det «en betydelig forsterkning av profesjonaliseringen».¹ Partipressens yngre garde av journalister begynte å oppfatte seg først og fremst som det – journalister: «Den nye etterkrigsgenerasjonen av journalister var først pressefolk og deretter politikere», skriver Arbeiderbladets historiker Bjørn Bjørnsen.² En av de store linjene i denne utviklingen var, ifølge medieforsker Martin Eide, «standardisering, etablering av sjangerkriterier og objektivitetsstandarder».³ Samtidig mener han at det motsatte av standardisering – sjangerblanding – er en «nøkkel til forståelse av Dagbladstilen».⁴ Men også i Arbeiderbladet finner man sjangerblanding i den første perioden etter krigen, så det må ha vært uttrykk for noe mer og annet enn «dagbladstilen». Kanskje kan man se det som utslag av en journalistikk i forandring, der fortidens og fremtidens sjangre brytes og til dels smelter sammen i en overgangsfase mellom gammel og ny journalistikk. Den sterkeste drivkraften var uten tvil orienteringen mot en tidsmessig nyhetsjournalistikk, der den omvendte nyhetstrekanten, eller prinsippet om fallende viktighet, etter hvert fikk gjennomslag. Men det tok lang tid før denne omleggingen var gjennomført.

De første årene etter krigen var unormale for norsk presse. Det hadde oppstått nye forskjeller mellom avisene etter at noen hadde utkommet i okkupasjonsårene, mens andre hadde gått inn. Arbeiderpartipressen lå i ruiner. Høyre- og venstrepressen hadde nedslitte maskiner. Store investeringer måtte til for å komme på fote i årene etter 1945. Først i 1950-årene kan vi se en normalisering av tilstanden. Derfor begynner denne studien av sjangerutviklingen i Arbeiderbladet og Dagbladet først i 1951.

I 1950 var det liten forskjell på Arbeiderbladets og Dagbladets opplag – nær 63 000 for Arbeiderbladet mot drøyt 68 000 for Dagbladet. Dagbladet hadde opplagsøkning mot nesten

¹ Bastiansen og Dahl 2003, 296.

² Bjørnsen 1986, 303.

³ Dahl mfl. (red.) 1993, 469.

⁴ Op.cit. 470.

95 000 i 1954, mens Arbeiderbladet sto på stedet hvil.⁵ Først 20 år seinere, i 1971, kunne Arbeiderbladet notere en markert opplagsøkning til sitt høyeste nivå noensinne: 75 000.⁶ Om Arbeiderbladet i 1950-årene skriver Bjørn Bjørnsen: «Avisa ble renere og ryddigere, mer typografisk tiltalende. Journalistene ble mer profesjonelle, artiklene kortere og overskriftene mer presise.»⁷ Beskrivelsen passer ikke godt på noen av avisene i 1951. De er bare i begynnelsen av den omleggingen Bjørnsen observerer i ettertid. Rene og ryddige kan avisene knapt sies å være, selv om Dagbladet er kommet et stykke på vei i en typografisk opprydding. Presise overskrifter er det fortsatt ikke mange av; de er som oftest overlessede og omstendelige. Når det gjelder lengden på artiklene, har Dagbladet gått mer radikalt til verks enn Arbeiderbladet. I Arbeiderbladet er fortsatt mange nyhetsartikler svært lange. I Dagbladet er de som oftest kortere, mens lørdagsreportasjer, portretter og spesialartikler kan være lange. Sistesiden er utviklet til en ren nyhetsside med mange korte artikler. Det tyder på at Dagbladet i 1951 er kommet lengst i moderniseringen av nyhetsjournalistikken.

Fokus, sjangerbegrep og metode

Journalistikkforskeren Thore Roksvold framhever nyhetsmeldinger, notiser og reportasjer som «hovedsjangrer i nyhetsjournalistikken».⁸ Jeg har en annen tilnærming, fordi jeg synes Roksvolds inndeling ser bort fra to vesentlige nyhetssjangre: referatet og intervjuet. Referatet er en av journalistikkens eldste sjangre, sammen med reportasjen. Intervjuet er i norsk sammenheng en moderne sjanger som særlig vokste fram på 1900-tallet, selv om sjangeren kan føres helt tilbake til 1830-årene i USA. Nyhetsreferatet var lenge en dominerende sjanger, og seinere ble nyhetsintervjuet den mest utbredte sjangeren i avisene.

Denne sjangerstudien vil fokusere på det jeg kaller tre grunnsjangre: *referatet*, *reportasjen* og *intervjuet*. Jeg kaller dem grunnsjangre fordi de inngår i nyhetsjournalistikken (og annen journalistikk) på mange nivåer og i mange sammenhenger – i tilnærmet rene former, som delelementer og i kombinasjoner med hverandre. Samlet dekker de journalistikkens viktigste framstillingsformer.⁹ Jeg tar utgangspunkt i nyhetstekster, og ser hvordan grunnsjangrene preger disse tekstene.

⁵ Bastiansen og Dahl 2003, 299.

⁶ Bjørnsen 1986, 310.

⁷ Bjørnsen 1986, 288.

⁸ Roksvold 1997, 10.

⁹ Når vi ser bort fra kommentarjournalistikken.

Jeg bygger på en innsikt hos sakprosaforskeren Ottar Grepstad: «Tekstar finst, men sjangrar kan aldri bli anna enn begrep.»¹⁰ Det er sjanger som gjenkjennelige tekstformer jeg ser etter. Sjanger er tekster som har visse felles kjennetegn. Sjanger er en kontrakt med leserne og skaper bestemte forventninger. Sjangrene er likevel ikke statiske, men dynamiske og nyskapes hele tiden. Sjangerkonvensjoner kan brytes, bevisst eller ubevisst. Det er altså teksten slik den framstår på trykk, som konstituerer mitt sjangerbegrep. Jeg studerer hvordan de tre grunnsjangrene utvikler seg over tid i nyhetsformatene, både i tilnærmet rene former og i blandingsformer, for eksempel i det som kalles nyhetsartikler, som kan inneholde både referat og intervju i samme tekst.

Man kan også se på reportasje, referat og intervju som journalistiske metoder som ligger til grunn for de tre tekstformene. Det er bare indirekte fokus i min studie.

Med sjangeren referat mener jeg tekster som i hovedsak viser til og gjengir muntlige og skriftlige kilder. Med sjangeren reportasje mener jeg tekster der journalistens tilstedeværelse og observasjoner på steder preger teksten. Med intervju mener jeg tekster der journalisten spør og intervjuobjektet svarer.

Studien tar for seg sjangerutvikling i Arbeiderbladet og Dagbladet gjennom fire perioder fra 1951 til 2008. Jeg har valgt ut april måned i 1951, 1971, 1991 og 2008.

Metoden har i første omgang vært grundig gjennomlesning av avisene i de fire periodene¹¹ ut fra to søkeprinsipper: konvensjon og overskridelse. Jeg har altså forsøkt å kartlegge de mest vanlige sjangrene, men også sett etter brudd og nyskaping. Jeg har vært særlig konsentrert om å finne tidstypiske eksempler. De tekstene jeg har plukket ut, har jeg i neste omgang nærlest ut fra de sjangerkriteriene jeg legger til grunn. Jeg er særlig på jakt etter forandring i grunnsjangrene, og i kombinasjoner mellom dem, fra periode til periode. Nærhet til tekstene vil være et hovedprinsipp i analysen. Angivelse av sjangrenes utbredelse og omfang er anslag ut fra leserinntrykk, ikke basert på nøyaktig registrering og telling. Jeg har ingen ambisjon om å kategorisere i mer finmaskede sjangersystemer. I det følgende vil jeg gjennomgå de to avisene i et sammenliknende perspektiv i hver av de fire periodene. Til slutt vil jeg forsøke å trekke noen lange linjer gjennom hele perioden.

Jeg vil konsentrere meg om nyhetsdekningen, og holder spesialområder som sport, kultur og feature, med sine egne sjangre, utenfor. Derimot tar jeg med utenriksdekningen som en del av

¹⁰ Grepstad 1998, 147.

¹¹ For å kunne lese best mulig og skaffe god oversikt, har jeg studert komplettene i Arbeiderbevegelsens Arkiv og i Dagbladets arkiv. Deretter har jeg skannet og kopiert de utvalgte artiklene fra mikrofilm.

nyhetsjournalistikken. Jeg har utelukkende valgt avisenes egenproduserte tekster, ikke byråstoff.

1951: Nyhetsreferatet

Referatet er en av de eldste sjangrene i journalistikken. Referater fra ulike dokumenter finner vi så tidlig som på 1700-tallet, og seinere ble det vanlig med kronologiske møterefater. Også referatet har gjennomgått en modernisering og blitt en nyhetssjanger. Spesialiseringer som rettsreferat, kommunestyrereferat og stortingsreferat har vært viktige sjangre i nyhetsjournalistikken.

Referatet er i 1951 en sentral nyhetssjanger i begge aviser. Fortsatt er mange av referatene kronologiske. Bare titlene er som oftest nyhetsvinklet. I et oppslag i Arbeiderbladet starter ikke ingressen med nyhetspoenget, men begynner med angivelse av kilde og omstendighet: **«I anledning av 2-årsdagen for undertegningen av Atlanterhavspakten holdt fungerende utenriksminister Langhelle i går kveld en tale i Kringkastinga.»**¹²

Brødteksten begynner med den historiske bakgrunnen for hele pakten: «Etter den annen verdenskrig ommobiliserte landene i vest sine styrker ...» Først mot slutten kommer nyhetspoengene (Langhelles aktuelle meninger om situasjonen). Referatet er skrevet i en ærbødig stil.

Også stortingsreferater er lite nyhetsvinklet. De ulike partienes representanter gjengis samvittighetsfullt på rekke og rad. Slik starter ingressen på et referat fra debatten om ny trålerlov i Odelstinget på Dagbladets førsteside:

«Et av de gamle stridsspørsmålene i norsk fiskeri – trålerloven – ble behandlet i Odelstinget i dag. Det er ikke noen enighet om saken og Fiskerikomiteen har som kjent delt seg i tre fraksjoner i sin innstilling.»¹³

Journalisten starter altså med omstendighetene og det som allerede er kjent. Men så – på slutten av ingressen – er det som om referenten har fått nye opplysninger rett før deadline og bestreber seg på å være aktuell:

«Loven vil bli vedtatt i løpet av dagen. Statsråd Carlsen og mindretallet vil få flertall for sitt syn. Steffensens linje med minst mulig tråling vil tape.»

Dagbladets referent vil vise at han er oppdatert. Dagbladet var ettermiddagsavis og hadde et konkurransefortrinn i forhold til Arbeiderbladet og andre morgenaviser: Man kunne bringe

¹² Arbeiderbladet 5. april 1951, s. 5.

¹³ Dagbladet 6. april 1951, s. 1.

nyheter samme dag som de skjedde. Det kan nok forklare at Dagbladet var tidlig ute med å modernisere nyhetsjournalistikken.

Dagbladets referent bygger opplysningen om sakens utgang på ikke navngitte kilder utenfor talerstolen i Odelstinget. Men det blir med det, for så begynner den kronologiske gjengivelsen av innleggene i debatten: «Første taler var Norevik (H), mindretallets ordfører.»

Inngressen til Arbeiderbladets referat dagen etter begynner også uten noen påfallende nyhetsvinkling:

«Da endringene i trål-loven ble behandlet i Stortinget i går, ble det en lang, men temmelig tam debatt.»¹⁴

Først i siste setning i den lange ingressen kommer nyhetspoenget: «Ved voteringen seiret departementets syn (...)» Referatets brødtekst er også her en samvittighetsfull gjengivelse av innleggene i kronologisk rekkefølge.

Ikke bare referater fra taler og debatter, men også fra dokumenter, er en utbredt sjanger i 1951. Inngressen på et nyhetsreferat i Dagbladet begynner slik:

«Forsvarsdepartementet har nå lagt fram proposisjonen om beredskapsplanene. Den inneholder så godt som ingen nye opplysninger utover det forsvarsministeren nylig opplyste i Stortinget.»¹⁵

Det er en pliktskyldig grundighet i denne referatjournalistikken. Selv om den ikke inneholder noe nytt, refereres proposisjonen utfyllende. Det er som om begivenheten i seg selv har en tyngde, uavhengig av innholdets nyhetsverdi.

Rettsreferatet framstår i begge aviser som en blandingssjanger, der innslag av reportasje veksler med referat av hva som blir sagt i rettssalen. Et referat i Arbeiderbladet åpner med å beskrive tiltalte:

«Ulastelig antrukket fra topp til tå, i grå hatt, dobbeltspent, velsittende, brunstripet dress, pyntet med et kritthvitt, duperende lommetørkle og et broket rødbrunt slips, på brune spennesko, ankom Rolf Klever Kaspersen under politieskorte til Oslo forhørsrett i Grubbegata i går.

Han var synlig nervøs, svettet ved tinningene, øynene fór hvileløst fram og tilbake, og stemmen var grøtet.»¹⁶

¹⁴ Arbeiderbladet 7. april 1951, s. 4.

¹⁵ Dagbladet 3. april 1951, s. 5.

¹⁶ Arbeiderbladet 3. april 1951, s. 1–2.

Denne detaljerte skildringen er et reportasjeelement som innledning til et omfattende referat av tiltaltes partsforklaring. Det er en nokså vanlig sjangerblanding i denne tidens rettsreferater. Og bemerk – tiltalte er ikke ordrett gjengitt, men rettsreferenten parafraserer: «Kaspersen nekter bestemt at han har fortalt sin forlovede at han er byggeleder hos A/S Høyer-Ellefsen, som hun sier, og han benekter også å være årsak til at hennes forretning, leilighet og møbler er solgt.»¹⁷

Parafraseringen skyldes nok at dommeren «nektet referat etter en kort diskusjon med pressefolkene»¹⁸. Under slike omstendigheter var det vanlig at journalistene omgikk referatforbudet ved å parafrasere.

1951: Nyhetsreportasjen

«Vi snublet opp trappene i den stummende mørke gangen – famlet oss fram gjennom korridoren, lette med fingrene langs dørkarmen og ringte på. Ikke en lyd.»¹⁹

Slik begynner ingressen til en toppsak på første side i Arbeiderbladet. Det lyder som innledningen til en kriminalnovelle, men det er en reportasje. Teksten fortsetter:

«Selvfølgelig, for i det mørklagte og strømløse Kristiansund finnes ikke strøm til ringeklokkene. De går på det elektriske nettet, og det fører ikke strøm for tiden.»

Reportasjen er en meget lang tekst i fortellende og skildrende stil, hovedsaklig bygget på den utsendte reporterens observasjoner og opplevelser på stedet. Den åpner med et klassisk spenningsoppbyggende grep – hvor er vi, hva skjer? – men punkterer spenningen raskt ved å oppklare situasjonen – byen har mistet strømmen. Reporteren slipper ikke det litterære grepet, og fortsetter ingressen med denne stemningsrapporten:

«I forveien hadde vi spasert rundt omkring i byen og fornemmet litt av den rare, angstfylte stemningen som besatte oss når mørket falt på i aprildagene for 11 år siden. Mørket ble stadig tettere om oss og de få spaserende gled forbi som skygger.»

Der slutter ingressen, på moderne vis satt i halvfet og avløst av brødtekst i mager skrift.

Reporteren skaper uhygge ved å trekke en sammenlikning med mørket i aprildagene i 1940.

Mørket ble «stadig tettere», de få spaserende «gled forbi som skygger». Reporteren skriver i fortid. Fortid markerte trolig et ønske om å skrive litterært, som i episk diktning. Fortid var på denne tiden betegnende for fiksjonalitet, har det vært hevdet.²⁰

¹⁷ Samme sted.

¹⁸ Samme sted.

¹⁹ Arbeiderbladet 2. april 1951, s. 1.

²⁰ Hamburger 1957.

Reporteren bruker litterære grep, men han vil også gi informasjon. Informasjonen er ikke samlet i ingressen etter prinsippet om fallende viktighet, men er strødd rundt i teksten. Det mest konkrete står til slutt. Første informasjon kommer i begynnelsen av brødteksten:

«Byen har vært totalt mørklagt siden annen påskedag, og ingen ser enden på mørket.»

Så fortsetter teksten med skildringer av matlaging på gassbluss og stemninger med «voksllys og parafin». Deretter glir teksten over i en slags moral:

«Men ingenting er så galt at det ikke er godt for noe. Familiemedlemmene kommer på talefot med hverandre igjen, for radioen er taus, og man samler seg gjerne om det største bordet, plasserer lampe eller lyset på det, og drøfter dagens problemer.»

Den ene scenen tar den andre, anekdote følger på anekdote. Først i siste del av reportasjen kommer reporteren inn på hva som vil skje, og hvordan strømkrisen kan løses. Mot slutten siterer han formannen i et utvalg som sier noe om når man kan forvente å få strømmen tilbake. Ut fra prinsippet om fallende viktighet ville dét ha kommet først i en moderne nyhetsreportasje. Helt til slutt skriver journalisten at «det nytter vel lite å drøfte hvem som har skylden, det blir det ingen strøm av». Også her er holdningen en helt annen enn i den type kritiske nyhetsreportasjer som setter tidlig søkelys på ansvarsforhold.

Teksten er en type nyhetsreportasje som var utbredt i 1951. Den bygger på en lang reportasjetradisjon, som i Norden startet i siste halvdel av 1800-tallet. Det ble etter hvert vanlig å bruke reportasjen til å skildre aktuelle begivenheter, en slags forløper for den moderne nyhetsreportasjen.

Reportasjen fra Kristiansund bærer tydelig preg av to forskjellige sjangeridealer: den litterære fortellingen med spenningsoppbygging og den informative nyhetsartikkelen. De to idealene smelter sammen i en hybridsjanger, som likevel er mest reportasje. Vi finner slike blandingssjangre både i Arbeiderbladet og Dagbladet. Det typiske er at teksten både vil informere om en nyhet og samtidig fortelle og skildre i et litterært, ofte personlig språk. Den tilsynelatende ambivalensen mellom fortelling og informasjon tyder på at journalistikken befinner seg i en smeltedigel, der gammelt og nytt inngår i nye forbindelser.

Hybridsjangrene er imidlertid noe forskjellig utformet i de to avisene. Dagbladet nyhetsvinkler gjennomgående hardere enn Arbeiderbladet. I Arbeiderbladet kan vi fortsatt finne reportasjefortellinger der nyhetspoengene kommer til slutt.²¹ Også dette tyder på at nyhetstenkningen er sterkest utviklet i Dagbladet.

²¹ Jeg har et annet sted påvist at slike reportasjefortellinger ble trykket i Arbeiderbladet til langt ut i 1960-årene. Se Bech-Karlsen 2006.

De fleste nyhetsreportasjene som starter på første side, begynner med nyheten – i begge aviser. Det følger gjerne av nyhetstitlene, som gjennomgående er «harde». Reporterens skildringer kommer lenger ut i teksten. En reportasje i Dagbladet om oversvømmelser utenfor Göteborg, åpner uten preg av reporterens tilstedeværelse:

«GÖTEBORG i dag. Vannet synker i Mölndal. Det er ingen som snakker om katastrofe lenger. Tvert imot er det ansvarlige myndigheter som planlegger en fornuftig utnyttelse av oversvømmelsene i turistpropagandaen. Det er meningen at folk skal reise i busser og biler for å se på denne ulykken som ikke lenger truer den driftige fabrikkbyen sør for Göteborg. Den vesle Mölne-åen har gitt oss en forsmak på hva vi alle har i vente. Når det først blir riktig storflom.»²²

Det er ikke mye nytt den utsendte reporteren kan rapportere om. Nyheten er at flommen «ikke lenger truer». Men han er oppdratt til å lete etter nyheter og sensasjoner, og som erstatning framhever han to poenger: Oversvømmelsen skal bli turistattraksjon, og flommen er bare en «for smak» på nye flommer. Det siste poenget gjentas i første setning i brødteksten: «Sør-Sverige gir det første varsel om det vi går i møte.» Så langt er reporteren allvitende forteller. Språket er dramatisert, men upersonlig. Men så, litt nede i spalten på første side, zoomer han inn på stedet og beskriver elven og byen i en mer personlig stil:

«Mölne-åen er ganske usedvanlig uskyldig til hverdags. Det er fantastisk at en så liten elv kan lage så mange vanskeligheter. Vassdraget er ganske kort, ikke en gang på lengde med Tistedalsvassdraget i Østfold. Elva er smal og grasgrodd som Akerselva oppe ved Stilla. Den er skapt til fred, og opptrer i dag i en form som kan vekke den største forskrekkelse.

Byen Mölndal har spredd seg fra en opprinnelig bebyggelse rundt en liten foss. Den nye byen, som slett ikke er liten, strør seg ut over en slette hvor vannet har fått fritt spill.

Luftfotografiene har slett ikke løyet. Her er vann nok. Her er det rester av katastrofestemning som forteller om følgene av en unormal vinter.»

Reporteren har plassert seg på stedet og skildrer det han ser, stadig tettere på:

«Bruene ligger og soper vannet med veiskitten hengende som strimer i strømmen. Og folk henger på rekkverk og plankestabler og venter på turister. Og fotografer. Og på at vannet skal synke.

Byen spiller seg i dette ødeleggende element som spruter så effektivt rundt bilhjulene.

Det er ikke alltid så lett å huske på at det er tapte millionverdier vi ser utover.»

²² Dagbladet 13. april 1951, s. 1.

Det er en klar forskjell på Arbeiderbladets reportasje fra Kristiansund og Dagbladets reportasje fra Sverige. Den første er en helhetlig komponert fortelling med begynnelse, midte og slutt. Den består av en serie sceniske beskrivelser. Den andre er delt i to: Den starter med en nyhetsingress og to påfølgende avsnitt med utdyping av nyhetspoengene, som i en moderne nyhetsartikkel. Så setter reporteren scenen, og forteller og skildrer i et nærværende, til dels poetisk språk. Mens nyheten kommer først i Dagbladets flomreportasje, kommer de fleste nyhetspoengene til slutt i Arbeiderbladets reportasje fra Kristiansund.

Iblant leser vi også reporterens refleksjoner om sak og observasjoner. Et eksempel fra Dagbladet handler om at Kristiansand skal feire sitt 300-årsjubileum. Ingressen lyder slik: **«KRISTIANSAND i dag. Det 300-års jubileum som arbeidsutvalget i dag løfter på sløret for, feires ti år forsinket. Likevel har vinteren i år truet med å drive jubileumskomiteen fra sans og samling. Den offisielle åpningen finner sted om et par uker, og først de aller siste dagene er forberedelsene satt i gang. Jubileer og utstillinger s k a l skapes i et sus av panikk.»**²³

Begivenheten er altså at innholdet i jubileumsfeiringen skal bekjentgjøres samme dag, og reporteren har reist til stedet. Han tegner et bilde av vanskelige værforhold og planlegging i panikk. Så fortsetter han med beskrivelse av folk i byen, tilsynelatende i kontrast til den paniske stemningen i komiteen:

«Kristiansanderne selv – det brede publikum – later til å ta situasjonen med stor ro, kalosjemykt hilsende med festlig armsving på Markensgaten, ennå i tvil om vinteren har sloppet taket. Men lyst og sommerlig er iallfall motivet som er valt til jubiléets symbol, den solbelyste måken på hengende vinger høyt over Christiansborg-festningen, med stripen av blått hav utenfor. Det er byens tilknytning til sjøen og skjærgården som vil danne rammen om feiringen av Kristiansands 300-års jubiléum.»

Språket er til dels impresjonistisk flagrende, til dels poetisk, med formuleringer som «kalosjemykt hilsende med festlig armsving», «den solbelyste måken på hengende vinger» og «stripen av blått hav utenfor». Denne stilen skiller seg sterkt fra det tørre og refererende språket i de mange nyhetsreferatene på samme tid. I neste avsnitt ytrer reporteren seg gjennom enda en kontrast – mellom Kristiansand og Oslo:

«Sjøfartsbyen Oslo vender stadig mer foraktelig ryggen mot fjorden, og lar selv ferjene gå i opplag. Sjøfartsbyen Kristiansand går like planmessig den motsatte veien, åpner ansiktet

²³ Dagbladet 17. april 1951, s. 2.

stadig friere mot sjøen og skjærgården og utvider i jevnt samarbeid mellom kommunens etater sitt ry som salt og sommerglad sjøby.»

Det er tendens i reportasjen: Reporterens hjerte ligger hos Kristiansand, som gjør det han mener også Oslo burde gjøre. Han bruker personifisering og besjeling for å menneskeliggjøre byene. Oslo «vender stadig mer foraktelig ryggen mot fjorden», Kristiansand «åpner ansiktet» og er en «sommerglad sjøby». Han viderefører, og tilspisser, kontrasten mellom de to byene i resten av teksten. Både det litterære preget og den klare holdningen virker fremmed i forhold til den mer nøkterne, upersonlige nyhetsreportasjen som blir normen et par tiår seinere.

1951: Nyhetsintervjuet

I norsk journalistikk er intervjuet den nyeste av de tre grunnsjangrene. Det er i all hovedsak en sjanger som fikk betydning gjennom 1900-tallet. I 1951 var det fortsatt ikke så mange intervjuer i avisene. Det var referater og reportasjer som dominerte. I nyhetsjournalistikken var intervjuet fortsatt i støpeskjeen og hadde ikke funnet sin form. Mange av intervjuene bærer preg av referatet, og ligger nærmere monologen enn dialogen. Ett eksempel er et intervju med statsminister Einar Gerhardsen på Arbeiderbladets førsteside. Ingressen lyder slik:

«Arbeiderbladet har forelagt den kritikk som er kommet fram i enkelte aviser og fra stortingsmann Lindebrække over de nye eksportavgifter for statsminister Einar Gerhardsen.»²⁴

Avisens henvendelse til statsministeren er hovedpoenget i ingressen, ikke hva Gerhardsen svarer. Brødteksten starter med replikkstrekk:

«– Jeg forstår det slik at det ikke er noen uenighet om realitetene i saken, svarer statsministeren, (...)»

Resten av teksten er en monolog der statsministeren siteres i direkte tale. Det minner i formen mye om et referat av en tale. Det som gjør det til et intervju, er at avisen på eget initiativ har stilt statsministeren et spørsmål. Men vi kan heller ikke se bort fra at initiativet er kommet fra statsministeren selv, og at Arbeiderbladet har kamuflert et referat av et innlegg som intervju.

Det finnes mange tekster som ligger i dette grenselandet mellom intervju og referat.

Intervjuene inngikk ofte i forbindelse med andre sjangre. Et eksempel fra Dagbladets førsteside viser det godt. Ingressen har tre deler. I første del forteller journalisten at stortingsrepresentantene er tilbake etter påskeferien:

²⁴ Arbeiderbladet 3. april 1951, s. 1 og 2.

«Stortingsmennene vendte i dag tilbake fra påskeferien, og det første møtet ble holdt kl. 13 i ettermiddag. De aller fleste hadde tilbrakt påsken på hjemstedet. Noen hadde virkelig hatt ferie, mens andre hadde måttet ta i et tak på gården eller gjøre andre livsviktige ting. Noen kom fra distriktene som i dag lider av kraftmangel på grunn av for lite nedbør, mens andre igjen kom fra distrikter som ikke har hatt maken til snøfall i manns minne.»²⁵

Den fortellende åpningen er innledning til noe vi ikke riktig vet hva er, men som vi skjønner har noe med kraft å gjøre. Først i andre del av ingressen forstår vi hva det skal handle om:

«Dagbladet hadde i formiddag en samtale med en del av representantene, og vi var særlig interessert i hvilken stilling arbeiderpartirepresentanter for de strømfattige strøkene tok til spørsmålet om krafteksport til Danmark. I fjor hadde det jo lyktes regjeringen å få dem stort sett enig i den berømte planen som var lagt underhånd om å eksportere kraft til Danmark.»

Denne delen sier at avisen har intervjuet (hatt «en samtale med») noen stortingsrepresentanter, og at temaet er en plan om krafteksport til Danmark. Tredje del av ingressen har form som redaksjonell kommentar til regjeringens plan:

«Vi tror ikke det ville ha lyktes regjeringen nå, hvis planen var aktuell. De har sett og hørt for mye til det.»

Avisen uttrykker altså sin mening før stortingsrepresentantene i det hele tatt har kommet til orde. Så følger intervjuene på rekke og rad, ti i tallet. Til tross for at ingressen understreker at det særlig er arbeiderpartirepresentanter man er interessert i å få i tale, er de to første representantene Venstre-organet Dagbladet intervjuer, fra partiet Venstre. Partitilhørigheten skinner igjennom rett som det er, i begge aviser. Her går teksten over i intervjuform, med spørsmål og svar:

«— Hvordan er strømsituasjonen hos dere? spør vi stortingsmann Strand (V) fra Ulstein, Sunnmøre.»

I et langt svar beskriver han dårlige strømforhold. Først i neste spørsmål kommer intervjueren til hovedsaken:

«— Hvordan ser De nå på krafteksporten til Danmark?»

Det samme spørsmålet går igjen til alle representantene, slik at intervjuene samlet framstår som en lang enquête. Men journalisten varierer og knapper inn på spørsmålsformen for ikke å bli for omstendelig:

²⁵ Dagbladet 2. april 1951, s. 1 og 4.

«– Men hva med kraftoverføringen til Danmark?»

«– Stemning for krafteksport til Danmark?»

«– Er det noen stemning for krafteksport?»

«– Stillingen til krafteksporten?»

«– Krafteksporten?»

Mange av intervjuene med autoriteter preges av ærbødighet. I et oppslag om benådning av tyske krigsforbrytere på Arbeiderbladets førsteside innledes intervjuet med justisministeren med følgende spørsmål:

«– Hva har statsråden å si om benådning av tyske krigsforbrytere, som riksadvokaten kom inn på i et intervju med Arbeiderbladet forleden?»²⁶

Det kan virke som det er viktig å betone at avisen selv har reist spørsmålet, ved å vise til et intervju med riksadvokaten «forleden». Intervjuet sto på trykk to dager tidligere. Det er altså en nokså langsam utvikling av en nyhetssak.

Svaret er igjen nærmest en monolog: «Det foreligger to problemer, svarer justisministeren.»

Deretter lister han opp de to problemene med tallene 1 og 2 foran, og behandler dem systematisk og omstendelig som i et foredrag. Bare på slutten av teksten stiller journalisten et nytt spørsmål: «– Er spørsmålet tatt opp på internasjonal basis?»

Det finnes også eksempler på at intervjuene er nyhetsvinklet. I et intervju med en stortingsmann om bruk av Tokke-kraften, har Arbeiderbladet trukket opp hans viktigste synspunkter i ingressen:

«– Hovedsaken nå, synes jeg, er at Tokke-prosjektet ikke blir liggende og drive i diskusjonens bakevje, men løftes opp på ett praktisk plan, med andre ord blir satt på dagsorden.»²⁷

Avisen betoner selv at de har brukt den omvendte nyhetstrekanten – konklusjonen, det viktigste, først:

«Dette var stortingsmann Olav Versto's konklusjon på en samtale Arbeiderbladet har hatt med ham om utbyggingen av den mektige kraftkilden Tokke i Telemark.»

Et annet typisk trekk ved tidens intervjuer er at objektene får snakke veldig lenge før de blir presentert. Ingressen kan bestå i en lang monolog uten kildeangivelse. For eksempel får en person ytre 129 ord i Dagbladet – hele ingressen – før vi får vite at kilden er en soldat som kritiserer en beredskapsøvelse.²⁸

²⁶ Arbeiderbladet 6. april 1951, s. 1 og 8.

²⁷ Arbeiderbladet 7. april 1951, s. 5.

²⁸ Dagbladet 18. april 1951, s. 1 og 6.

1951: Oppsummering

I 1951 er nyhetsjournalistikken i en brytningstid, der gamle tradisjoner møter nye idealer og standarder. Først og fremst er det nyhetsidealene som utfordrer gamle sjangertradisjoner. Et viktig trekk er at kronologiske framstillingsformer trues av den omvendte nyhetstrekanten, innenfor alle de tre grunnsjangrene. Men i 1951 kan vi bare ane dette sjangerskiftet. Tydeligst merkes det i tittelspråket, som gjennomgående er inspirert av den omvendte nyhetstrekanten. Det som kjennetegner tidens nyhetstekster, er sjangerblanding og ambivalens. Det gamle og det nye brytes mot hverandre, og i mange tilfeller smelter det sammen i tidstypiske blandingsformer.

I begge aviser er nyhetsreferatet i liten grad nyhetsvinklet, og har i hovedsak en kronologisk struktur. Likevel ser vi tendenser til nyhetstenkning, særlig i tittelspråket. Nyhetsreportasjen tar mange former, fra den kronologiske fortelling med gjennomført komposisjon til todelte tekster med nyheten først og reportasjeskildringen som et påheng. Dagbladet nyhetsvinkler reportasjene mer enn Arbeiderbladet. Også reportasjetitlene er i hovedsak nyhetsvinklet. Nyhetsintervjuene er fortsatt på eksperimentstadiet og har ikke funnet sin form. Mange intervjuer er monologer og kan likne på referater i formen.

1971: Nyhetsintervjuet

For 1951 startet vi gjennomgangen med referatet og avsluttet med intervjuet. I 1971 er det naturlig å endre rekkefølgen, for nå er situasjonen snudd på hodet. Intervjuet har tatt fullstendig over som dominerende nyhetssjanger i begge aviser. Referatet har fortsatt en plass, mens reportasjen nesten har forsvunnet fra nyhetsjournalistikken.

Nyhetsintervjuene likner hverandre, men det går likevel an å skille mellom noen hovedformer. Én form er en videreføring av en variant vi også fant i 1951. Det er tekster der hele ingressen er direkte sitat, og hvor kilden først angis i brødteksten. Ingressene er ofte lange, og kildeangivelsen omstendelig. Denne formen er fortsatt utbredt i 1971, som her i en sak om normerte prøver i Dagbladet:

«– Det er lærerne ved den enkelte skolen som avgjør om de vil nytte normerte prøver eller ikke. Jeg synes på den bakgrunn at det er greit nok at bruken av disse prøvene skal være frivilling også for elevene. Personlig ser jeg de normerte prøvene bare som en mulighet til å forbedre eksamenssystemet slik det er i dag. Men prøvene har også åpenbart svake sider. Ser en det hele i sammenheng, blir det et spørsmål om vi ikke må foreta langt mer radikale reformer – om vi bør komme bort fra hele det karakter- og

eksamenssystem vi har i dag. Selve normalfordelingen, at ¼ av elevene skal være forhånds dømt til å mislykkes, synes umoralsk i en obligatorisk skole.

Det er lederen for Forsøksrådet for skoleverket, Lars Aase, som sier dette til Dagbladet i samband med Oslo skolestyres vedtak på siste møte om at det skal være opp til den enkelte elev om vedkommende vil delta i normerte prøver når dette blir holdt på skolen.»²⁹

En så omstendelig framstilling virker fremmed i dag, men var fortsatt vanlig i 1971.

Gjennomgående er nyhetsintervjuene mer dialogiske enn i 1951, med vekslning mellom spørsmål og svar. Noen er nesten rene intervjuer, mens andre er en blanding av journalistens redegjørelse for saken og sitater fra intervjuobjektene. De fleste intervjuene er nå nyhetsvinklet, og iblant framkommer både sitat og kilde i ingressen. Det er enklere for leseren å sette seg raskt inn i hva saken dreier seg om, og hvem som sier hva.

«– Det er ingen grunn til å tvile på ligningssjefenes framstilling av bemanningssituasjonen ved landets ligningskontorer, sier stortingsrepresentant Anders Aune (A) til Dagbladet.

På bakgrunn av den prekære personal-mangelen ved ligningskontorene, har Aune stilt et grunnlagt spørsmål til finansministeren om saken.»³⁰

En pedagogisk ingressvariant består av tre deler: Informasjon (premiss), sitat (kommentar) og kildeangivelse:

«Lovgivningen i Norge i dag gjør at det er umulig for et menneske uten jord fra før å få kjøpt en jordflekk på landet. Retten til å eie jord er forbeholdt de ti prosent som fra før har et gårdsbruk.

– Etter min mening er det nå nødvendig å få en politisk vurdering av vår konsesjonslovgiving, sier direktør Einar Wøhni i Direktoratet for jakt, viltstell og ferskvannsfiske i samtale med Arbeiderbladet.»³¹

En annen særegenhet fra 1951 henger fortsatt med: Journalisten opplyser om at han stiller spørsmål, til og med i ingressen (mine kursiveringer):

«Vi stiller spørsmålet til formannen i Norsk Lærerlag, Trond Johannesen.»³²

«Arbeiderbladet har forelagt direktør Riddervolds utsagn for overingeniør Per Chr. Jæger i Røykskaderådet.»³³

²⁹ Dagbladet 17. april 1971, s. 19.

³⁰ Dagbladet 6. april 1971, s. 19.

³¹ Arbeiderbladet 16. april 1971, s. 30.

³² Arbeiderbladet 3. april 1971, s. 1 og 12.

³³ Arbeiderbladet 21. april 1971, s. 1 og 14.

«Dagbladet *har spurt politilege Bauge om hans syn på de muligheter en hasjbruker som Mette har videre framover.*»³⁴

«Arbeiderbladet *har kontaktet politimestrene i Arvika og Strømstad som venter stort innrykk.*»³⁵

En liknende variant gjør et poeng av at journalisten har snakket med kildene:

«Det er de to medisinerstudentene Georg Høyer og Aslak B. Syse *som sier dette i en samtale med Arbeiderbladet.*»³⁶

Disse formuleringene henger igjen fra en tid da intervjuet ble sett på som en nyhet og en begivenhet i seg selv. Men den tiden er forbi i 1971, siden intervjuet er blitt en dagligdags form. I de to neste periodene er slike opplysninger underforstått som en del av sjangerkonvensjonen. Fenomenet er mer vanlig i Arbeiderbladet enn i Dagbladet.

Fortsatt er nyhetsintervjuet under utprøving, og vi finner former som ikke har overlevd 1970-årene. Å starte saken med et spørsmål fra journalisten er en slik form. Her er et eksempel fra Dagbladet som handler om konflikten mellom politi og sniffere:

«– Hvordan er forholdet mellom politi og sniffere?

– Vi står i en dobbeltstilling, sier politimester Gjerde.»³⁷

En slik åpning virker uhensiktsmessig i dag. Det er for øvrig pussig at denne saken er utstyrt med vignetten «Reportasje». Sjangermessig er den et intervju med innslag av referat fra en rapport. Forvirring om reportasjesjangeren finner vi også i seinere perioder, og vignetten «Reportasje» brukes iblant både på intervjuer og bakgrunnsartikler.

En ny form for nyhetsintervjuer knytter seg til kommende rettssaker. Avisene nøyer seg ikke lenger med å referere fra retten, men intervjuer politikilder, advokater og andre aktører i forkant. Fenomenet forhåndsprosedyre har sett dagens lys, som her fra Arbeiderbladet:

«– I mine 20 år som representant for påtalemyndigheten har jeg aldri opplevd maken til ødeleggelser, sier statsadvokat Elg E l g e s e m til Arbeiderbladet i en kommentar til lagmannsrettsaken som skal opp i Oslo i dag.»³⁸

Gjennomgående er intervjuingressene i begge aviser meget lange. En ingress kan inneholde mellom 150 og 200 utsagnsord uten at kilden er identifisert.³⁹ Språket er ofte omstendelig.

³⁴ Dagbladet 28. april 1971, s. 12.

³⁵ Arbeiderbladet 7. april 1971, s. 1 og 12.

³⁶ Arbeiderbladet 21. april 1971, s. 9.

³⁷ Dagbladet 26. april 1971, s. 15.

³⁸ Arbeiderbladet 26. april 1971, s. 30.

³⁹ For eksempel i Dagbladet 22. april 1971, s. 15: «Bruker sykehusene for mye blod?», der ingressen har 163 ord.

Igjen er Arbeiderbladet tyngre på labben enn Dagbladet, som her i første setning av et intervju om EEC-saken på toppen av første side:

«Assisterende generalsekretær i Senterpartiet, Per Magnar Arnstad, sier i en samtale med Arbeiderbladet at forslaget som kommer fra partiet i løpet av våren om å bryte forhandlingene om fullt medlemskap i EEC, også sannsynlig vil inneholde forslag om å oppta forhandlinger om opprettelse av en handelsavtale for Norge.»⁴⁰

Inngressen består av tre setninger. Den siste er enda lengre enn den første.

1971: Nyhetsreferatet

Det kronologiske referatet fra 1951 er i 1971 omformet til moderne nyhetsreferat, i hovedsak bygget opp etter den omvendte nyhetstrekanten. Vi finner både møtetreferater og referater fra dokumenter. Rene referater havner oftest på nyhetssidene inne i avisen, men av og til finner vi også referatet som toppoppslag på førstesiden. Ofte inngår referatet i kombinasjon med andre sjangre.

Dagbladets toppoppslag om dødstall i trafikken er for eksempel et referat av Trygg Trafikks kvartalsoversikt. Men referatet er ispedd redaksjonelle kommentarer av typen «De første tallene understreker nok en gang den tendensen vi antydte for en måned siden (...).»⁴¹ Slik sett er det en forløper til den sjangeren Dagbladet begynte å dyrke på slutten av 1960-årene – kommentarreferatet. Redaktør Arve Solstad har fått æren for den sjangeren, og i 1971 ser vi at den politiske reporteren Per Vassbotn benyttet seg av formen, for eksempel fra Senterpartiets landsmøte i april 1971, der EEC-saken sto på dagsorden:

«Noen avvik kunne man likevel registrere på landsmøtet under behandlingen av EEC-saken og regjeringsskrisen. Det viktigste i maktpolitisk sammenheng er at avvikerne ikke er mange, at de ikke har noen opposisjonsfører å samle seg om og at de heller ikke har kontakt seg imellom. Partiformannen kunne i sin oppsummering avskrive kritikken som i noen tilfeller var både krass og treffende på partitakhøydens konto. – Det skulle bare mangle at det ikke var nyanser i synet blant 220 delegater, sa Austrheim. Det har han selvsagt rett i.»⁴²

Teksten er delvis referat («sa Austrheim»), delvis analyse («Det viktigste i maktpolitisk sammenheng») og delvis kommentar («Det har han selvsagt rett i»). Denne blandingen

⁴⁰ 17. april 1971, s. 1 og 14.

⁴¹ Dagbladet 3. april 1971, s. 1.

⁴² Dagbladet 16. april 1971, s. 2.

utfordret det skillet mellom referat og kommentar som på denne tiden var etablert som en journalistisk standard.⁴³

Arbeiderbladet slår opp referatet av en uttalelse fattet av sprengstoffarbeiderne på Gullaug Kjemiske Fabrikker. Teksten er en blanding av møtereferat, dokumentreferat og et påhengt intervju med en fagforeningsleder. Nyhetspoenget er arbeidernes krav om bedre sikkerhet. Journalisten viser til «krav som enstemmig ble vedtatt på møtet». Han refererer anklagepunktene og summerer opp: «Dette er bare et kort utdrag fra de mange anklager som ble rettet mot sikkerhetsforholdene ved Gullaug.»⁴⁴

Det er også vanlig å referere hva andre aviser og tidsskrifter skriver om steder langt borte. Arbeiderbladets journalist refererer for eksempel på denne måten i ingressen:

«En amerikansk ekspert i Vietnam sa nylig til Le Mondes korrespondent:»⁴⁵

Hele resten av ingressen er et sitat fra Le Monde. I brødteksten veksler journalisten mellom parafrasering og ordrette sitater, for eksempel på denne måten:

«La oss høre hva journalisten i Hanoi har å fortelle:»

Referatene lever videre, men det er vanligere at de får påhengt et intervju med en ekspert eller en annen kilde. Dermed blir teksten delt i to – første del er et referat, og siste del et intervju.

Men fortsatt er journalistene tro mot referatets form: Referatet får stå for seg, og så hektes intervjuet på, som i en sak i Dagbladet om nærtrafikk i Oslo:

«Nærtrafikk-komiteens innstilling for Oslo-området innebærer bl.a. en kraftig opprustning av kollektivtrafikken.»

Deretter refereres innstillingen i detalj. Når det er gjort, får Venstres formannskapsmedlem kommentere innstillingen. Ut fra dagens journalistiske praksis ville man snudd på rekkefølgen: den aktuelle kommentaren først, og så fakta og bakgrunn etterpå.

Det klassiske kronologiske referatet er en sjeldenhet i 1971, men fortsatt finner vi enkelte eksempler. I Dagbladet starter et omfattende referat fra et foredrag om universitetenes situasjon med fire lange avsnitt i direkte tale. Taleren starter med et 400 år langt perspektiv og skrider langsomt til verket. I femte avsnitt oppgis kilden:

«Det er dr. Abdul Kahn ved CERI (senter for pedagogisk forskning og utvikling) som sier dette under et møte i Paris, arrangert for representanter for skolepressen i en rekke land.»⁴⁶

Deretter fortsetter referatet i kronologisk og tematisk rekkefølge, uten noen nyhetsvurdering.

⁴³ Vær varsom-revisjonen i 1956 innførte bestemmelsen om et «klart skille mellom nyheter og kommentarer».

⁴⁴ Arbeiderbladet 19. april 1971, s. 1 og 12.

⁴⁵ Arbeiderbladet 3. april 1971, s. 20.

⁴⁶ Dagbladet 15. april 1971, s. 15.

Arbeiderbladet bringer fortsatt rene referater uten intervju kommentarer, til dels meget omstendelig og utfyllende, som her fra en stortingsproposisjon :

«I en proposisjon til Stortinget anbefaler regjeringen at tunnelforbindelsen øst–vest gjennom Oslo og første byggetrinn av sentralstasjonsanlegget i det vesentlige blir utført i samsvar med de foreliggende planer og overslag.»

Denne første setningen i ingressen inneholder en nyhetsvurdering: Det er tunnelen og sentralstasjonen det knytter seg størst interesse til i proposisjonen. Resten av teksten refererer det som står om disse to byggesakene ut fra informasjonenes fallende viktighet.

1971: Nyhetsreportasjen

Det er svært få reportasjer på trykk i begge aviser i 1971. I Dagbladet står de stort sett på utenrikssidene under vignetten «Utenriksnytt». De fleste er signert Sven Öste fra Vietnam. Han var etablert stjernereporter i Dagens Nyheter, tildelt Stora Journalistpriset i 1966. Man tuklet ikke med hans tekster, så han kunne fritt skrive i klassisk reportasjestil, selv om den avvek fra avisens normale tekster. En av reportasjene har nådd førstesiden: «Vår utsendte medarbeider Sven Öste skildrer på side 6 i dagens avis sitt møte med flyktningestrømmen.» Östes reportasjer er personlige, fortellende tekster av den sorten det var mange av i 1951: **«De kom gående langs den røde landeveien over høysletta. Bøyd under knutebylter og leirkrukker gikk de med korte, halvspringende steg. De utgjorde en liten del av alle de mennesker krigen har jagd bort fra dalene.»**⁴⁷

En mer moderne reportasje i New Journalism-stil er en enslig svale:

«Jeg har bodd i Københavns offentlige narkotikahelvete i et døgn. I løpet av 24 timer så jeg ting jeg aldri vil glemme. Projekt Fabrik på Christianshavn er et monument over menneskelig fornedrelse.»⁴⁸

Disse reportasjene er unntakene i aviser som domineres av ulike former for nyhetsintervjuer. I Arbeiderbladet er det enda færre reportasjer enn i Dagbladet. Jeg finner egentlig bare to eksempler på riktig reportasje. Den ene teksten er en utenriksreportasje fra oljestaten Abu Dhabi, skrevet av Jens Nauntofte, som i likhet med Öste var etablert stjernereporter og også skrev for den danske avisen Information på denne tiden. Den andre reportasjen er en lang skildring av en reise på den flunkende nye veien til Hvaler-øyene, skrevet av Kjell Johanssen. De tilhørte begge etterkrigsgenerasjonen som preget avisen i 1950- og 1960-årene. I 1971 er det denne eldre garde av etablerte journalister som fortsatt dyrker den klassiske reportasjen.

⁴⁷ Dagbladet 1. april 1971, s. 6.

⁴⁸ Dagbladet 30. april 1971, s. 11.

Det som ble oppfattet som en god fortelling, kunne fortsatt få plass på førstesiden, men det skjedde sjeldnere og sjeldnere:

«I strålende sol kjørte vi rett ut i havet – man får i hvert fall følelsen av det – og havnet på øyriket raskere enn noen hittil har klart det.»⁴⁹

Kjell Johanssen var blant de få som fortsatte å skrive litterære reportasjer i en tid da andre idealer var framtrедende. Derfor betonet kulturredaktør Bengt Calmeyer i nekrologen over Johanssen i 1991 at det var «en del av ‘det gamle Arbeiderbladet’ som er blitt borte».⁵⁰

1971: Oppsummering

Nyhetsintervjuet er den dominerende sjanger i 1971. Referatet er fortsatt i bruk i nyhetsjournalistikken, men nå ofte i kombinasjon med intervjuet. Det er vanlig med en todelt komposisjon, der et intervju er heftet på et referat. Reportasjen er nesten forsvunnet fra nyhetsjournalistikken. I Dagbladet lever den i noen grad på utenrikssidene, dyrket fram av stjernereporteren Sven Öste.

1991: Nyhetsintervjuet

Også i 1991 er intervjuet den sentrale nyhetssjangeren. De tre viktigste formene kan vi kalle saksintervjuet, personhistorien og ekspertintervjuet.

I begge aviser er det flest saksintervjuer. Med saksintervju menes en nyhetssak som hovedsaklig presenteres i intervjuets form. Ofte kan det bygges på bare en kilde, men også på to eller flere. Journalisten kan gi en kort versjon av saken med egne ord, men det avgjørende er at intervjuet dominerer teksten. Ofte er det intervjuobjektet som forteller nyheten, som her i Dagbladet:

«– Det er dessverre mange useriøse vakselskaper som ødelegger hele bransjens rykte.

Det sier Per Arne Gulbrandsen som er formann i Norske Vakselskapers Landsforbund.»⁵¹

Nyheten er et utsagn om et saksforhold: at useriøse selskaper ødelegger bransjens rykte. Slike intervjuer er det mange av i 1991. Dette eksemplet er et enkildeintervju. Ett problem med sjangeren er at den lett innbyr til enkildejournalistikk.

Formelt er det ofte en blanding av journalistens informasjon og intervjuobjektets uttalelser som utgjør nyheten, som her fra Arbeiderbladet:

⁴⁹ Arbeiderbladet 15. april 1971, s. 1 og 12.

⁵⁰ Arbeiderbladet 10. april 1991, s. 18.

⁵¹ Dagbladet 14. april 1991, s. 10.

«Hovedstaden er søplete og uryddig. – Det er flaut å invitere gjester til Oslo, mener daglig leder i Foreningen for byens vel, Jan Sigurd Østberg.»⁵²

Selv om journalisten bidrar med bakgrunnsinformasjon, ligger nyheten også her i utsagnet: Det er flaut å invitere gjester til Oslo *fordi* byen er så forsøplet. Og det er intervjuobjektets uttalelser som dominerer teksten.

Personhistoriene er en framtreddende sjanger først og fremst i Dagbladet. Det er historier om kamp eller om triumfer, gjengitt i intervjuets form, med et offer eller en helt i hovedrollen. Offerhistoriene dominerer. Noen av historiene har utsagnstitler:

«– JEG VIL HELLER DØ enn å flytte»⁵³

«JEG DREPTE I TRAFIKKEN»⁵⁴

Andre titler har en fortellende form:

«VIL HELLER DØ ENN Å DRA HJEM»⁵⁵

«VIL KJEMPE OG DØ FOR KURDISTAN»⁵⁶

«HUN BLE UFØR AV AKUPUNKTUR-NÅL»⁵⁷

Alle disse personhistoriene er intervjuer, og ingressen begynner vanligvis med direkte sitat:

«– Jeg skrek til av smerte da han stakk nåla dypt inn i ryggen min. Så gikk lufta plutselig ut av meg, og litt seinere mistet jeg stemmen. Sykepleier Gry Kviteng Bagsund forteller hva som skjedde da den omreisende indiske legen Manuk Shivadikar punkterte den ene lungen hennes med en akupunktur nål.»⁵⁸

Teksten domineres av intervjuet med Bagsund. På slutten er det hengt på noen opplysninger om den indiske legen og en setning om at norske eksperter er skeptiske til hans metoder.

Denne typen livshistorier finnes nesten ikke i Arbeiderbladet. Et eksempel kan være et «eksklusivt» intervju med Arne Treholt om hans livssituasjon etter at benådningssøknaden ble avslått i april 1991.⁵⁹

Ekspertintervjuer er det også flest av i Dagbladet. Psykiateren Berthold Grünfeld intervjues om at mordere ofte mangler en farsfigur⁶⁰, psykolog Dan Olweus intervjues om mobbing i skolen⁶¹, klinisk psykolog Knut Rønbeck intervjues om barns situasjon ved

⁵² Arbeiderbladet 4. april 1991, s. 1 og 3.

⁵³ Dagbladet 2. april 1991, s. 7.

⁵⁴ Dagbladet 18. april 1991, s. 17.

⁵⁵ Dagbladet 7. april 1991, s. 4.

⁵⁶ Dagbladet 4. april 1991, s. 17.

⁵⁷ Dagbladet 12. april 1991, s. 9.

⁵⁸ Dagbladet 12. april 1991, s. 9.

⁵⁹ Arbeiderbladet 18. april 1991, s. 1, 4 og 5.

⁶⁰ Dagbladet 17. april 1991, s. 19.

⁶¹ Dagbladet 15. april 1991, s. 18.

foreldrekonflikter⁶². Ekspertintervjuene i Dagbladet er ofte knyttet til journalistiske kampanjer som setter søkelys på samfunnsproblemer. I Arbeiderbladet intervjuer informasjonsdirektør Helge Qvigstad i Oslo Lysverker om renere luft i Oslo. Disse intervjuene er vanligvis enkildeintervjuer.

1991: Nyhetsreferatet

Referatet er mindre utbredt enn i 1971, og det har endret karakter. Oftest inngår nå referatet i kombinasjon med andre former. Det er sjelden å se rene møte- og talereferater, selv om det forekommer ett og annet. Men de er ikke så pliktskyldige som før. Oftest er de «frisket opp» med journalistens karakteristikk og kommentarer, som her fra et referat i Arbeiderbladet:

«Tordentale. Det er den beste karakteristikken av tidligere LO-leder Tor Aspengrens innlegg på et stormøte om arbeidsløsheten i Oslo i går, der arbeidsminister Tove Strand Gerhardsen hadde en meget vanskelig oppgave med å forsvare sin regjering.»⁶³

Det er en tendens til at referatet går i allianse med reportasjen og til dels kommentaren. I stedet for bare å referere det som skjer og blir sagt, gir journalistene seg til å skildre og tolke, som her fra en ingress i Dagbladet:

«Intens og hissig stemning i Askim Kino i går kveld der TV-magasinet ‘Antenne ti’ sendte debatten om Askims framtid direkte. Mange og sterke reaksjoner i salen, som lydbildet i programmet ikke helt klarte å formidle.»⁶⁴

Rettsreferatet er fortsatt svært aktuelt, og som tidligere inngår også det i allianser med reportasjen. For eksempel innledes et referat fra en drapssak slik:

«Høy og tynn, iført hvit skjorte og blå dongeribukse, tok han plass ved **sid**en av sin forsvarer Kaj Wigum. De tre søstrene slo ring rundt broren også inne i retten.»⁶⁵

Krysningen mellom referat og reportasje kan gå så langt at det oppstår sjangerforvirring, som i et «referat» fra en politisk tale Kaci Kullmann Five holdt i 1991:

«De 300 delegatene jublet henrykt etter mange tunge stunder. Kaci ble avbrutt en rekke ganger av applaus, og fikk stående ovasjoner da det hele var over.

Aller mest varmet nok hyllesten fra familien, Carsten Five, og barna Christina (15) og Christian (8), som satt på første benk i den svære Nidarøhallen.»⁶⁶

⁶² Dagbladet 5. april 1991, s. 12.

⁶³ Arbeiderbladet 26. april 1991, s. 2.

⁶⁴ Dagbladet 10. april 1991, s. 11.

⁶⁵ Dagbladet 16. april 1991, s. 6.

⁶⁶ Dagbladet 21. april 1991, s. 4.

Selv om talen refereres, er det så mange reportasjeelementer i teksten at den nærmest må kalles et reportasjereferat.

1991: Nyhetsreportasjen

Som i 1971 er reportasjen først og fremst representert på utenrikssidene. I Dagbladet er det klassisk øyenvitnereportasje når reporteren Einar Hagvaag besøker kurdiske flyktninger i Iran:

«Den lille byen Piranshahr i Iran er full av kurdere, soldater og gjørme. Snøsmeltingen i de majestetiske fjellene er ennå ikke over. I tillegg regner det. Alt er vått og folk står til anklene i gjørme. I tusenvis har de strømmet over grensa, som ligger bare et par kilometer oppe i fjellene.»⁶⁷

Også reporter Håkon Lund skriver klassiske reportasjer, her fra Tirana:

«Rundt havna i Dürres står soldatene oppmarsjert tett i tett for å forhindre at albanerne tar seg inn i området for å forsøke å flykte med skip til utlandet.»⁶⁸

Reporteren Erik Sagflaats reportasjer i Arbeiderbladet er ikke klassiske øyenvitnefortellinger på samme måte. Han bruker mye intervju og bakgrunnsinformasjon i sine tekster, og skildrer og forteller mindre enn de to reporterne fra Dagbladet. Det kan tyde på at han er påvirket av nyere dokumentariske reportasjeformer, der intervjuer og dokumenter spiller en større rolle.⁶⁹

Et sjeldent eksempel på reportasje i nyhetsjournalistikk fra Norge finner vi i Dagbladet:

«En varebil vrenger inn på parkeringsplassen. En håndfull polakker strømmer mot den. Sjøføren, en arbeidskledd mann i 30-åra, hopper ut, peker på en mann og spør: 'Do you speak english?'

Den polske mannen nikker. Ja, han kan snakke litt engelsk. I løpet av få minutter er han engasjert for å legge et tak.

Nordmannen som hyret ham, har ingen betenkeligheter med å benytte ulovlig, polsk arbeidskraft.

- Ingen tilbyr meg jobb heller! Det jeg har av arbeid, må jeg skaffe meg selv.
- Hvor mye betaler du?
- 35 kroner timen.
- Er ikke det lite?
- Nei mange betaler bare 20 kroner i timen.

⁶⁷ Dagbladet 18. april 1991, s. 21.

⁶⁸ Dagbladet 2. april 1991, s. 17.

⁶⁹ Bech-Karlsen 1998: 238–251.

Mannen er engstelig for å bli avslørt.

– Dere må faen meg ikke bruke bildet av meg uten å sladde det, sier han bekymret.»⁷⁰

Dette er moderne reportasje, med både scenisk beskrivelse, handling og dialog. Men denne typen tekster er altså uvanlig i april 1991.

1991: Oppsummering

Nyhetsintervjuet beholder og styrker sin stilling. Det har i større grad funnet sin form, og forekommer i flere varianter. Dagbladet dyrker den tabloide personhistorien. Referatet har en mer beskjeden plass enn i 1971, og inngår nå ofte i kombinasjon med andre sjangre. Rene møte- og talereferater er sjeldne i begge aviser. Reportasjens stilling er ytterligere svekket. Nyhetsreportasjer finner vi nå stort sett bare på utenrikssidene

2008: Nyhetsintervjuet

Nyhetsintervjuet er fortsatt en utbredt sjanger i begge aviser i 2008, men ikke så dominerende som i 1991. Fortsatt finner vi enklendeintervjuer, mest utbredt i Dagsavisen (det nye navnet på Arbeiderbladet). I et oppslag om norskkinesere som kjemper mot boikott av OL, er hele teksten et intervju med en talsmann for Den Kinesiske Foreningen Norge.⁷¹ En sak om barnløshet er helt og holdent et intervju med en barnløs kvinne.⁷² Vi finner personhistorier i Dagsavisen som bare bygger på en kilde, for eksempel en sak om en kreftpasient som to ganger ble sendt hjem fra legevakten med Paracet. Ingen ansvarlige er kontaktet.⁷³ Et eksempel fra Dagbladet handler om en ni år gammel jente som har vært kidnappet og er tilbake i familien. Hele saken er et intervju med jentas far.⁷⁴ De fleste nyhetsintervjuene har flere kilder, oftest to eller tre. En vanlig form består av et hovedintervju påhengt korte kommentarer fra andre kilder. Et oppslag i Dagbladet om at ombudsmannen for Forsvaret trekker seg fra Norsk Anchorite Klubb består i hovedsak av intervju med ombudsmannen, påhengt en kort kommentar fra en politiker som har anklaget ham for inhabilitet.⁷⁵

Av og til velges intervjuet som erstatning for reportasjen. I stedet for å sende en reporter til Columbia, intervjuer Dagsavisen et øyenvitne som nettopp er kommet hjem:

«Kvinner drives fra gård og grunn i Columbia. De trues på livet, men står sentralt om det skal lykkes å skape fred i landet.

⁷⁰ Dagbladet 19. april 1991, s. 8 og 9.

⁷¹ Dagsavisen 15. april 2008, s. 14.

⁷² Dagsavisen 16. april 2008, s. 10.

⁷³ Dagsavisen 14. april 2008, s. 12.

⁷⁴ Dagbladet 16. april 2008, s. 8.

⁷⁵ Dagbladet 15. april 2008, s. 6.

Martha Rubiano Skretteberg har nylig kommet hjem fra et tre ukers langt opphold i det borgerkrigsherjede Colombia.»

Hele teksten er et intervju med Skretteberg, som dermed blir avisens sannhetsvitne. En forklaring på denne journalistiske løsningen kan være at det er billigere å lage slike intervjuer enn å sende egne medarbeidere.

En ny type intervjuer er påhengte «case». Det er om å gjøre å finne en menneskelig historie som kan illustrere saken. Som oftest er «casen» en undersak, som i Dagbladets oppslag om at renteøkning rammer unge:

«Ellen Palmgren (24) fortsetter boligjakta til tross for renteøkninger.

– Jeg er ikke superbekymret. Jeg har en bolig nå, men skal kjøpes ut av den. Jeg tenker ikke så mye på usikkerheten i boligmarkedet. Jeg trenger jo en leilighet, sier Palmgren til Dagbladet.»⁷⁶

Slik «case»-journalistikk er i 2008 et utbredt fenomen.⁷⁷ I tillegg til å anskueliggjøre saken, gir «casen» også fotomuligheter. Her er Palmgren fotografert på visning sammen med en eiendomsmegler.

2008: Nyhetsreferatet

Det er ingen rene referater å finne i 2008. Dagbladet bringer et referat av et åpent brev moren til den drepte tiåringen Engla har skrevet til det svenske folk, påhengt et kort intervju med forsvareren til mannen som har tilstått drapet.⁷⁸ Avisen bringer også referat av en brevveksling mellom førstelagmann og gjenopptakelseskommisjonens leder i forbindelse med gjenopptakelse av Orderudsaken. Også her er det hengt på et kort intervju.⁷⁹ Men heller ikke slike blandingsreferater er det mange av. Derimot finner vi en ny type referat med utgangspunkt i Internett. Dagbladet refererer fra Jordans dronning Rantias utspill om stereotypier om den arabiske verden på YouTube:

«Den vakre dronningen sitter barhodet, sminket og såkalt vestlig kledd. Svarene har ikke latt vente på seg.»⁸⁰

Det hun sier i intervjuet, refereres ordrett og omfattende. Også debatten intervjuet har vakt, blir referert.

⁷⁶ Dagbladet 24. april 2008, s. 6–7.

⁷⁷ Bech-Karlsen 2007, 34–37.

⁷⁸ Dagbladet 16. april 2008, s. 4.

⁷⁹ Dagbladet 17. april 2008, s. 6.

⁸⁰ Dagbladet 3. april 2008, s. 23.

Rettsreferatet er fortsatt en aktuell sjanger, som før en blanding av referat og reportasje, med til dels lange, ordrette dialoger, som her i et referat fra den såkalte «terrorsaken»:

«– Jeg har aldri hatt noe med de millionene å gjøre, svarte Bhatti.

– **Er det noen grunn til det?**

– Det er jo heleripenger, da, sa Bhatti.

– **Du sier du er opptatt av at det skal være reelle krav, fortsatte Elden.**

– Ja, det må være lovlige penger, sa Bhatti om vilkåret for at han skulle ta på seg oppdraget.

– **Er det viktig for deg? Spurte forsvareren hans.**

– Det er helt avgjørende, forsikret Bhatti.»⁸¹

Det er vanlig nå at rettsreferatene ledsages av en kommentarartikkel. Kommentarer er i det hele tatt blitt vanlig knyttet til større nyhetssaker.

2008: Nyhetsreportasjen

I Dagsavisen er det fortsatt noen utenriksreportasjer, men ellers står nyhetsreportasjen svakt i begge aviser i 2008. Utenriksreportasjene er ikke klassiske reportasjer som tidligere, men snarere bakgrunnsartikler som utnytter noen reportasjeelementer for å skape identifikasjon. For eksempel tyder både tittel og ingress i Dagsavisen på at teksten skal være en reportasje om en palestiners forberedelser til OL:

«Løper for Palestina

Med fillete joggesko og mens raketter og kuler smalt i bakgrunnen, har Nader al-Masri fra Gaza trent for å kunne delta i de olympiske lekene i Kina. Nå er drømmen hans litt nærmere.»⁸²

Men det viser seg at al-Masri bare er kort med i begynnelsen av teksten. Reporteren kommer aldri tilbake til ham. Resten er en lang bakgrunnsartikkel om situasjonen i Gaza. Det er altså ikke snakk om noen helhetlig reportasjefortelling med begynnelse, midte og slutt og en gjennomgående hovedperson som handler på ett eller flere steder. Slik bruk av reportasjeelementer som identifikasjonsvirkemiddel er ganske utbredt i 2008, og peker mot en ny sjangertendens – sammensatte nyhetsartikler.

2008: Sammensatte nyhetsartikler

Selv om det er få referater og enda færre reportasjer, betyr ikke det at referat og reportasje er helt fraværende i journalistikken. Det har oppstått nye sammensatte tekster, der intervjuet og

⁸¹ Dagbladet 3. april 2008, s. 10–11.

⁸² Dagsavisen 14. april 2008, s. 16.

referatet, og sjeldnere reportasjen, sammen danner en helhet, oftest med intervjuet som viktigste delsjanger. Disse tekstene er urene nyhetsartikler (blandingstekster som formidler nyheter). Ofte er utgangspunktet at avisene skaper nyheter gjennom egne undersøkelser. Da er det behov for å referere funn og å intervju mennesker, og iblant beskrive steder og miljøer. Dagsavisen slår opp en større sak om politiets uforsiktighet med å legge ut personlige opplysninger om seg selv på Facebook. Nasjonal sikkerhetsmyndighet har slått alarm. Journalisten redegjør for saken:

«I fjor hadde 1.400 politifolk lagt ut bilder og personlige opplysninger om seg selv, familie, venner og kolleger på nettstedet 'Politiet' på Facebook. Også hele klasser på Politihøgskolen lå ute på dette forumet på Facebook.»⁸³

Journalisten redegjør også for egne undersøkelser:

«En tilfeldig politimann som Dagsavisen søkte opp opererer med over 400 'venner'. En annen, som kaller seg 'Thorvald Tåke', framstår som en ren politiliste. I hans vennenettverk på 227 er det 133 norske politifolk. 'Thorvald' administrerer i tillegg en egen gruppe på Facebook der 995 politifolk som slåss for bedre lønn ligger ute med navn og bilde.»

Først langt ute i teksten slipper det første intervjuobjektet til:

«– Politifolk har skjermet identitet i forhold til trussel- og voldsepisoder, og plikter kun å oppgi tjenestenummer, ikke navn. Da er det ualminnelig korttenkt å la privat informasjon ligge åpent, ikke minst av hensyn til egen sikkerhet, sier Arne Johannessen, leder i Politiets Fellesforbund.»

Resten av teksten er en blanding av saklig redegjørelse og referat og korte uttalelser i intervjuform. Oppslaget har en undersak, en såkalt «case», her et kort intervju med en politikvinne som har lagt ut personlige opplysninger om seg selv på Facebook.

Dagbladets oppslag om 4000 stoffmisbrukere i kø for behandling er en sammensatt tekst. Til tross for at journalisten er på stedet, bruker han ikke muligheten til å lage reportasje:

«ROLLAG I BUSKERUD (Dagbladet): Siden januar har nyetablerte Fossanåsen Senter ventet med å ta inn til sammen 31 pasienter i påvente av klarsignal fra Helse Sør-Øst. 29 nyansatte fagfolk med lang erfaring fra helsevesenet sitter virkeløse mens unge stoffmisbrukere venter i desperat behandlingsskø. Nylig kom avslaget.

– Vi skjønner ingen ting, sier Audhild Lønne og Rita Lund, som etablerte senteret.»⁸⁴

⁸³ Dagsavisen 2. april 2008, s.4–5.

⁸⁴ Dagbladet 24. april 2008, s. 14–15.

Teksten preges ikke av journalistens observasjoner og tilstedeværelse. Det nærmeste man kommer, er formuleringen om at de nyansatte «sitter virkeløse». Resten er intervjuer, referat fra et dokument og saksutgreiing.

2008: Oppsummering

Intervjuet står fortsatt sterkt. «Case»-intervjuet er blitt en utbredt sjanger. Referatet og reportasjen har mistet sin betydning som rene sjangre i nyhetsjournalistikken. Derimot inngår de i sammensatte nyhetsartikler i kombinasjon med intervjuet.

1951–2008: Analyse. Kontekst. Lange linjer.

I 1951 er journalistikken fortsatt i starten av en langvarig profesjonaliseringsfase.

Journalistene har ikke journalistutdanning, og det eksisterer ikke klare standarder og sjangerkriterier. Objektivitetsidealet er ikke introdusert. Den gjeldende Vær varsom-plakaten fra 1936 er opptatt av personvern og vern av samfunnsinteresser. Appellen er at man ikke skal sette «folk unødig i gapestokken». Det kritiske samfunnsoppdraget er ennå ikke formulert. Avisene er partiorganer. Samtidig er det på mange måter en storhetstid for avisene. De er nesten enerådende når det gjelder nyhetsformidling. Den kommende konkurransen fra fjernsynet er ennå ikke i journalistenes bevissthet. Det er ni år til fjernsynet begynner sine sendinger, og tre år til prøvesendingene tar til. Heller ikke radioen har etablert seg som et virkelig massemedium, det skjer først utover 1950-årene.⁸⁵ Avisredaksjonene har stor selvtillit.

På denne bakgrunn er det naturlig at referatet og reportasjen er dominerende sjangre. Det pliktskyldige ved de samvittighetsfulle referatene kan skyldes at redaksjonene ikke ser det som sitt oppdrag å være kritiske vaktbikkjer, men snarere at oppgaven er «å speile» det som skjer i samfunnet. Pressen har en samfunnsoppbyggelig rolle. Idealet er å gjengi så korrekt som mulig (men ikke alltid uten å skjele til partipolitiske hensyn). I tiden før fjernsynet dekker reportasjen – med sine øyenvitneskildringer fra fjern og nær – et behov for opplevelse og for å bli tatt med til steder der viktige ting skjer. Også radioen eksperimenterte med reportasjeformer fra 1930-årene av, men konkurrerte ikke med avisene, som nådde så mange flere. Nyhetsreportasjen blir en viktig sjanger, og avisene konkurrerer om å gi levende og engasjerende fortellinger fra aktuelle steder. Reportasjens popularitet henger nok også sammen med at reiseskildringene får «sin storhetsperiode i tiårene etter krigen».⁸⁶ De få

⁸⁵ Egeland 1998, 189.

⁸⁶ Egeland 1998, 191.

nyhetsintervjuene som finnes, er gjennomgående mer servile enn det som blir vanlig seinere. Også det kan skyldes at det kritiske samfunnsoppdraget ennå ikke er formulert.

I 1971 er profesjonaliseringen kommet betydelig lenger. Objektivitetsidealene er på plass.

Vær varsom-plakaten fra 1956 har innført et «klart skille mellom nyheter og kommentarer».

Men upartiskheten gjelder ikke i alle sammenhenger, for begge aviser er fortsatt partiorganer, og i den EF-debatten som er under oppseiling, er de partiske – Arbeiderbladet på ja-siden og Dagbladet på nei-siden. Den store begivenheten siden 1951 er innføringen av fjernsynet i

1960. Pressehistoriker Henrik Bastiansen skriver at «hele avisbransjen gikk inn i en ny tid».⁸⁷

Han slår også fast at både Arbeiderbladet og Dagbladet forholdt seg aktivt til fjernsynet og oppfattet det som en journalistisk utfordring.⁸⁸

Endringene i avissjangrene kan i hovedtrekk forklares med fjernsynet og den nye tiden det har skapt. Fjernsynet hadde en personorientert gjennomslagskraft,⁸⁹ og forklarer dreiningen mot

intervjuet som sjanger: Saker filtreres gjennom mennesker. Når reportasjen er på vikende front, har det trolig en tredelt forklaring: Delvis dekker fjernsynet med sine levende bilder behovet for fortellinger fra aktuelle steder. Kanskje viktigere er det at de nye

objektivitetsidealene ikke gir rom for den type personlig stil og tolkninger som preget den klassiske reportasjen. Bare stjernereportere, som Sven Öste i Dagbladet, slipper til på reportasjeplass i nyhetene. Objektivitetsidealene henger igjen sammen med

dokumentarismens gjennombrudd i 1960-årene. Dokumentarlitteraturen dyrket en mer nøktern stil og var dessuten orientert mer mot intervjuer enn mot klassisk reportasje.⁹⁰

Mens presseetikken tidligere var en varsomhetsetikk, blir den mer offensiv ved revisjonen av Vær varsom-plakaten i 1975. Det legges vekt på pressens frie informasjonsrett, og vi får formuleringen om at det er pressens rett å «avdekke kritikkverdige forhold» og å «beskytte enkeltmennesker mot overgrep eller forsømmelser». Ved revisjonen i 1987 innføres det et eget punkt om de redaksjonelle medarbeideres uavhengighet og integritet. I 1991 er løsrivelsen fra partiene fullført. Arbeiderbladet er en av de siste avisene som glir ut av partifavnen.

Situasjonen for de to avisene er svært forskjellig i 1991. Dagbladet har hatt suksess med overgang til tabloidformat i 1983 og lanseringen av søndagsavis i 1990. Opplaget er nesten 215 000.⁹¹ Arbeiderbladet har ikke hatt samme suksess med overgang til berlinerformat i

⁸⁷ Bastiansen 2006, 477.

⁸⁸ Bastiansen 2006, 488–492.

⁸⁹ Bastiansen 374–380.

⁹⁰ Bech-Karlsen 1998, 238–251.

⁹¹ Kilde: Medienorge Nordicom/Norge.

1976 og til tabloid i 1990. Opplaget har gått jevnt og trutt nedover siden EF-kampen i 1972 og er drøyt 47 000 i 1991.

Profesjonaliseringen burde ha kommet langt i 1991. Derfor er det overraskende at journalistikken ikke er mer selvstendig og kritisk, særlig i Dagbladet, som har ressurser til det. Særlig påfallende er det at enkildeintervjuet fortsatt står sterkt, både i saks- og ekspertintervjuene i begge aviser og i Dagbladets personhistorier. Formuleringer om kildekritikk kom med i Vær varsom-plakaten allerede i 1956. Det ser ut som det tar lang tid før idealene omsettes i praksis. Kanskje teller det tyngst at enkildeintervjuer og telefonintervjuer er enkle og billige å produsere?

De første nettavisene dukket opp i 1995, og nettjournalistikken tok av etter 2003.

«Nettavisens inntreden betydde starten på en ny epoke i journalistikkens og nyhetsformidlingens historie», skriver medieviteren Martin Engebretsen.⁹² De to avisene Dagsavisen og Dagbladet befinner seg altså i en helt ny situasjon i 2008. Begge har opplevd stor tilbakegang: Dagbladet er nå nede i drøyt 135 000 og Dagsavisen har sunket til i overkant av 31 000 i opplag.⁹³ Det er en tøff oppgave å legge om og fornye journalistikken. Ett nytt trekk i begge aviser er at kommentaren har kommet inn som sjanger i nyhetsjournalistikken. Dette må ses på som et grep for å møte den raske nyhetsjournalistikken i nettavisene.

Kommentar, analyse og bakgrunn blir et av avisenes svar i nyhetskrigen.

Selv om reportasjen marginaliseres i nyhetsjournalistikken, betyr ikke det at den forsvinner som sjanger.⁹⁴ I alle fire perioder har den en relativt sterk posisjon på helgeavisenes spesialsider. Sjangeren anses ikke som avleggs, men dyrkes i stort format i helgebilag og magasiner. Der står også intervjuet sterkt, både som portrettintervju og andre former for stort anlagte intervjuer. Derimot er referatet dødt i helgebilagene.

En hovedlinje er at sjangrene går fra å være nokså rene i 1951 til å bli mer sammensatte i 2008. Denne utviklingen ser ut til å gå jevnt og trutt gjennom alle de fire periodene. Men det er ikke hele sannheten. Også i 1951 er det blandingssjangre, men de virker improviserte og litt tilfeldige, og er dermed ikke seiglivede. I 1971 og 1991 er disse krysningene mellom gammel og ny journalistikk borte. I 2008 har nye sammensatte sjangre oppstått. En større sjangerbevissthet er kommet inn i spaltene. Store begivenheter som innføringen av fjernsynet og Internett og nettavisene har påskyndet profesjonaliseringen. Avisene tvinges til å klargjøre og dyrke sin egenart og framstå som annerledes og supplerende. I 2008 setter avisene i større

⁹² Engebretsen 2007, 9.

⁹³ Kilde: Medienorge Nordicom/Norge.

⁹⁴ En hovedoppgave om nyhetsreportasjen i tre norske aviser i 2003 bekrefter at sjangeren er lite brukt. Frey 2007.

grad en alternativ dagsorden, ofte gjennom egne undersøkelser, og har dermed behov for flere framstillingsformer for å presentere et sammensatt materiale. Det er blitt vanlig å bruke både referat og intervju i samme nyhetstekster, sjeldnere også reportasje. Fortsatt er intervjuet dominerende, også i de sammensatte nyhetsartiklene.

Referanser

- Bastiansen, Henrik G. 2006, *Da avisene møtte TV. Partipressen, politikken og fjernsynet 1960–1972*, Acta Humaniora, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Bastiansen, Henrik G. og Hans Fredrik Dahl 2003, *Norsk Mediehistorie*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Bech-Karlsen, Jo. 2007, *Åpen eller skjult. Råd og uråd i fortellende journalistikk*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Bech-Karlsen, Jo 2006, «På sporet av en glemte stil» i *Pressehistoriske skrifter* nr. 6 2006, sidene 78–120.
- Bech-Karlsen, Jo 1998, «Rapportbøker og dokumentarisk reportasje» i Egil Børre Johnsen og Trond Berg Eriksen (red.) 1998, *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995*, Bind II, Universitetsforlaget, Oslo.
- Bjørnsen, Bjørn 1986, *Har du frihet og sommersol kjær?* Arbeiderbladet – Tiden, Oslo.
- Dahl, Hans Fredrik, Gudleiv Forr, Leiv Mjeldheim og Arve Solstad 1993, *Utskjelt og utsolgt. Dagbladet gjennom 125 år*, Aschehoug, Oslo.
- Egeland, Marianne 1998, i Egil Børre Johnsen og Trond Berg Eriksen (red.) 1998, *Norsk litteraturhistorie. Sakprosa fra 1750 til 1995*, Bind II, Universitetsforlaget, Oslo.
- Engebretsen, Martin 2007, *Digitale diskurser. Nettavisen som kommunikativ flerbruksarena*, Høyskoleforlaget, Høyskoleforlaget.
- Frey, Elsebeth 2007, *Ideal og realitet. En analyse av nyhetsreportasjen i tre norske aviser*, hovedoppgave i journalistikk, Universitetet i Oslo.
- Grepstad, Ottar 1998, *Det litterære skattkammer*. Samlaget, Oslo.
- Hamburger, Käte 1957, *Die Logik der Dichtung*, Klett-Cotta, Stuttgart.
- Roksvold, Thore (red.) 1997, *Avissjangrer over tid*. IJ-forlaget, Oslo.